

DRIFTKONCEPT

DET EUROPÆISKE
INFORMATION- OG
DOKUMENTATIONSCENTER
”MINDRETALLENES HUS”
SOM DEL AF FORSAM-
LINGSBYGNINGEN
FLENSBORGHUS

www.house-of-minorities.org

Haus der Minderheiten
Mindretallenes Hus
Hüs foön e manerhäide
I Kehr for mengi

Det europæiske informations- og dokumentationscenter "Mindretallenes Hus" som del af forsamlingsbygningen Flensborghus

1. Indledning

2. Mindretallenes Hus

2.1 Ideen/konceptet

2.2 Merværdi

2.3 Lokation

2.3.1 Det dansk-tyske grænseområdes historie

2.3.2 Grænseområdet p.t.

2.3.3 Lokale mindretal

2.3.4 Mindretalskompetencer

3. Det europæiske mindretalsspørgsmål

3.1 Tal og fakta

3.2 Retsgrundlag

4. Tilbud fra Mindretallenes Hus

4.1 Arbejdet i FUEN

4.2 Informations- og dokumentationscenter

4.3 Konferencefaciliteter

4.4 Konfliktprævention og -løsning

1. Indledning

I 2013 gik de i det dansk-tyske grænseområde hjemmehørende mindretalsorganisationer Federal Union of European Nationalities (FUEN, paraplyorganisation for de autoktone mindretal i Europa), Sydslesvigsk Forening (SSF, det danske mindretal i Tyskland) og Bund Deutscher Nordschleswiger (BDN, det tyske mindretal i Danmark) sammen om at få etableret et europæisk mindretalscenter i Flensburg. I den første projektfase, der er medfinansieret af midler fra Den Europæiske Fond for Regionaludvikling via Interreg 4A-programmet, drejer det sig frem for alt om at gøre projektet kendt på regionalt plan. Ligeledes forankret i projektplanen er udarbejdelsen af et relevant koncept. I den følgende fremstilling behandles først ideen med Mindretallenes Hus, rammevilkårene herfor defineres kort, og afslutningsvis gøres der rede for arbejdet i FUEN og således for dets bidrag til driften af den regionale forsamlingsbygning "Mindretallenes Hus".

2. Mindretallenes Hus – for mindretallene og Europas fremtid

Europas autoktone – naturligt hjemmehørende – mindretal hører til kontinentets bedst bevarede hemmeligheder. Skønsmæssigt anser hver syvende borger mellem Atlanterhavet og Ural sig for at tilhøre et autoktont mindretal. I alt taler vi om 100 millioner mennesker, hvoraf 10 millioner alene rubriceres som romaer. Alene i EU tales der ud over de officielle sprog yderligere 60 mindretals- og regionale sprog af omkring 65 millioner borgere. Dette forhold og den potentielle merværdi for hele det europæiske fællesskab vil det dansk-tyske grænseområdes mindretal og deres institutioner gerne tage højde for ved at etablere et kompetencecenter for mindretal. Projektpartnerne håber med deres initiativ på den ene side at styrke arbejdet med emnet autoktone mindretal, der på europæisk plan tenderer til at blive marginaliseret, og på den anden side at generere merværdi for det dansk-tyske grænseområde, der står over for socioøkonomiske udfordringer.

2.1. Konceptet

Det fremtidige Mindretallenes Hus, som rent fysisk udgør en udvidelse af Flensborg-hus og også udbygger dets funktion som lokalt borgerhus, bygger på tre søjler:

- ↗ kontaktsted i forbindelse med mindretalsanliggender i Europa,
- ↗ europæisk informations- og dokumentationscenter,
- ↗ fyrtårn for den dansk-tyske region.

Den første søjle som kontaktsted i forbindelse med mindretalsspørgsmål står paraplyorganisationen for de autoktone mindretal i Europa, FUEN, for. Denne flytter sit kontor til nye lokaler i det historiske pakhús og får her optimale rammer for sit uundværlige arbejde. Ligeledes vil Mindretallenes Hus rumme et informations- og dokumentationscenter for Europas autoktone mindretal, hvor alle interesserede vil kunne informere sig om, hvor mangfoldigt og omfangsrigt dette emne er.

Som tredje ben skal Mindretallenes Hus fungere som et fyrtårn for den tysk-danske region. Etableringen heraf skal i den forbindelse ikke blot tjene som symbol på den positive og i europæisk sammenhæng enestående historiske udvikling i grænseområdet, men "fra den ene dag til den anden" gøre Flensburg til hele Europas (u)officielle mindretalshovedstad.

På det ca. 500 m² store etageareal vil Mindretallenes Hus også byde på kursus- og conferencefaciliteter. Disse vil, som det sig hør og bør ved et borgerhus, der er åbent for alle, kunne bruges af privatpersoner og institutioner. Med dette tilbud afspejler man på den ene side stedets funktion som forsamlingsbygning og bidrager på den anden side til at udfylde en niche med tilbud, der hidtil ikke har fandtes i Flensburg og omegn.

2.2 Merværdier

Initiativtagerne til projektet ser en række merværdier i kombinationen af lokalt borgerhus og etableringen af et europæisk mindretalscenter i Flensburg. Disse merværdier vil kunne ses både på lokalt, nationalt og europæisk plan:

Regionalt

Med Mindretallenes Hus ville Flensburg på regionalt niveau opnå status som (uofficiel) mindretalshovedstad i Europa, og centret ville fungere som et vartegn, der kan styrke kendskabet til Flensburg og den dansk-tyske grænse-region som unik mindretalsregion i Europa.

Projektdeltagerne forventer, at dette vil medføre en yderligere tilnærmelse mellem Danmark og Tyskland og en øget bevidsthed omkring en lokal identitet, der ville kunne bidrage til at nedbryde de mentale grænser yderligere.

Dette symbol på multikulturalitet ville endvidere kunne give positive impulser på turismeområdet (i forbindelse med "kulturturisme") og gøre regionen mere attraktiv for tilflyttere. Dette ville igen kunne få en positiv indvirkning på manglen på fagmedarbejdere, idet åbenheden og accepten over for forskelligartethed ikke blot bliver vist, men også bliver udlevet som en slags regions dna.

Nationalt

De merværdier, der hersker forhåbninger om på regionalt plan, er forholdsvis håndgribelige. Derimod ville merværdien ved oprettelsen af et mindretalscenter i det dansk-tyske grænseland snarere være af symbolsk karakter på nationalt niveau. Kongeriget Danmark og Forbundsrepublikken Tyskland ville således næsten 60 år efter København-Bonn-erklæringerne kunne skabe et vartegn for den mellemfolkelige forståelse og rette et eftertrykkeligt fokus mod vigtige værdier som demokrati, forståelse og respekt inden for den europæiske sameksistens.

Europæisk

Mindretallenes Hus i Flensburg bliver også FUEN's nye hovedsæde. Dette kan styrke synligheden af organisationens undervisnings- og rådgivningsarbejde og indirekte sætte emnet europæisk mindretalsliv som aspekt ved den fælleskontinentale sameksistens på dagsordenen. Projektpartnerne har en forhåbning om, at denne øgede opmærksomhed kan skabe en mere seriøs behandling af mindretalsanliggender i de enkelte nationalstater og på EU-plan. De er desuden overbeviste om, at et praktisk orienteret mindretalscenter ville kunne fremvise et forhold mellem omkostninger og nytteværdi og have en indvirkning på den europæiske sameksistens – uafhængigt af magtinteresser og den parlamentariske styringskæde – der gør netop dette projekt uomgængeligt.

2.3 Lokation

For at kunne forstå relevansen af et europæisk mindretalscenter i det dansk-tyske grænseområde er det absolut påkrævet at kende dettes historie og kunne indplacere denne i den overordnede europæiske mindretalskontekst. Således gives der i det følgende en kortfattet fremstilling af grænseområdets historie, hvorefter der sættes fokus på de aktuelle forhold, inden der under pkt. 3. i denne redegørelse tages fat på det europæiske mindretalsspørgsmål. For at komme misforståelser i forkøbet definerer vi det dansk-tyske grænseområde som området under Region Sønderjylland-Schleswig, der omfatter de fire kommuner nord for grænsen (Aabenraa, Haderslev, Sønderborg og Tønder) og de tyske kredse Nordfriesland og Schleswig-Flensburg.

2.3.1 Det dansk-tyske grænseområdes historie

Den dansk-tyske regions historie er nært forbundet med Hertugdømmet Slesvig. Her, hvor forskellige befolkningsgrupper (tyskere, danskere, frisere) havde levet fredeligt side om side indtil begyndelsen af det 19. århundrede, begyndte der at udkrystallisere sig konfliktflader mellem befolkningsgrupperne i forbindelse med, at der fra 1830

manifesterede sig modsætninger i form af nationalistiske strømninger. Disse skærpedes og endte i 1864 med et blodigt opgør mellem Danmark og Østrig-Preussen i skanserne på Dybbøl Banke. Danmarks nederlag medførte, at Hertugdømmet Slesvig tilfaldt Preussen. Danmark mistede ca. 1/3 af sit territorium. Efterfølgende blev der ved med at være et spændt forhold mellem danskere og tyskere, og i 1920 resulterede en folkeafstemning i den nuværende grænsedragning og således i fremkomsten af nationale mindretal på begge sider af grænsen. Hvem der nu troede, at der langsomt ville indtræde en "normalitet", tog fejl, og således kom tiden under 2. Verdenskrig til at stå som endnu en enerverende oplevelse for menneskene i regionen.

Selvom man i 1943 afgav en officiel loyalitetserklæring til den danske stat, blev ca. 3.000 mandlige medlemmer af det tyske mindretal efter krigens afslutning interneret i straffelejre. Syd for grænsen gik det ikke det danske mindretal meget bedre. Det gjorde i årene efter krigen ligeledes erfaringer med ghettoisering og had, hvilket medførte en marginaliseret position i samfundet. Først efter 1955 indtrådte der igen en afspænding i dette forhold som følge af underskrivelsen af Bonn-København-erklæringerne. Ved disse forpligtede begge lande sig til at sikre deres respektive mindretal kulturel autonomi.

2.3.2 Grænseområdet i dag

Den efterfølgende mangeårige proces med forståelse, accept og integration kan absolut kategoriseres om en europæisk succeshistorie. Grænseområdets fire mindretal (tyskere, danskere, frisere, sintier og romaer) kan ikke mindst på baggrund af vedvarende juridisk og økonomisk støtte fra Berlin, Kiel og København konstatere, at der foreligger talrige institutioner og et stort frivilligt engagement i at bevare deres respektive kulturer.

Mens det nu til dags igen er "normalt", at flertalsbefolkning og mindretal lever fredeligt sammen i regionen, og at dette påskønnes som en ubestridt form for merværdi, ser de lokale udkantsområder i Danmark og Tyskland sig konfronteret med identiske socioøkonomiske udfordringer, der reducerer grænseområdets attraktivitet som bosættelsesområde. Tendensen til urbanisering mærkes både i Schleswig-Holstein og i Syddanmark, og som følge af fraflytningen af unge og fagmedarbejdere har det lokale erhvervsliv over en lang årrække måttet døje med kronisk mangel på faglært arbejdskraft. Menneskene på begge sider af grænsen er bevidste om dette forhold og konfronterer dette problem i fællesskab, og hvis man bor i denne region, hører man ikke kun i relation til forsoningen mellem Danmark og Tyskland ofte fyndordet:

2.3.3 Lokale mindretal

Denne lokale mindretalskonstellation leverer endnu et argument for at vælge Flensburg som lokation for et europæisk mindretalscenter. Som allerede nævnt står dette i en nær sammenhæng med Hertugdømmet Slesvigs historie og relationerne mellem Kongeriget Danmark og Østrig-Preussen/Tyskland. Hovedansvaret for den nuværende mindretalskonstellation, der er forbilledlig i en europæisk kontekst, udspringer af Bonn-København-erklæringerne af 26. marts 1955, hvorved de respektive mindretal fik tilsikret kulturel autonomi. Den daværende danske statsminister H.C. Hansen var allerede i 1960 klar over dette:

"Det, der er blevet opnået, udgør jo ikke nogen fuldstændig og gennemgribende løsning af alle problemer i grænseområdet. Vi er imidlertid enige om, at vi har præsteret et stykke praktisk europæisk politik på vejen mod gensidig forståelse."

I mellemtiden forholder det sig sådan, at fire mindretal i Tyskland (danskere, frisere, sorbere, sintier og romaer) er beskyttet ved lov. Delstaten Schleswig-Holstein går endnu et skridt videre og sikrer via sin forfatning, at regionalproget plattysk bevares.

Dette bidrager til, at vi kan sige, at det dansk-tyske grænseområde udgør en af Europas mest mangfoldige regioner. Der kan ganske vist ikke sættes præcise tal på størrelsen af de respektive mindretal, især da myndighederne ikke må registrere den slags data, men de forskellige mindretalsorganisationer har dog i mange år opereret med egne skøn.

Dansk mindretal: ca. 50.000 medlemmer

Tysk mindretal: ca. 15.000

Frisere: ca. 50.000

Sintier og romaer: ca. 1.000

Hvis vi sætter disse tal i relation til det tal på 700.000 indbyggere i området, som Region Sønderjylland-Schleswig opererer med, fremgår det heraf, at ca. hver sjette indbygger i området lige nord og syd for grænsen betegner sig som medlem af et autoktont mindretal. Hvis man sætter trumf på og yderligere inkluderer de alloktone/nye mindretal i dette regnestykke, aftegner der sig hurtigt et endnu mere mangfoldigt billede. Alene i Flensburg lever der mere end 20.000 mennesker fra over 140 lande; nord for grænsen findes der i de fire kommuner i alt også noget mere end 20.000 mennesker af anden etnisk oprindelse. Dette svarer til, at mindst hver femte borger i grænseområdet af egen erfaring er bevidst om, hvilken rolle kulturer og de dermed forbundne forskelle spiller.

2.3.4 Mindretalskompetencer

Både på baggrund af den tidligere skildrede udvikling og den generelle status som mindretal fremkommer der kompetencer, der principielt ikke bliver udnyttet intensivt nok på andre områder.

Selvom Bonn-København-erklæringerne leverede grundlaget for en forsoning mellem fler- og mindretalsbefolkning samt en generel tilnærmelse mellem det danske kongerige og Forbundsrepublikken Tyskland, var vejen frem til vore dages med-hinanden lang. Især efter 2. Verdenskrig gjorde mindretallenes medlemmer erfaringer med had og ghettoisering. Først i kraft af gensidig anerkendelse, politisk deltagelse, regionale partnerskaber og netværksdannelse er man i dag kommet så vidt, at mindretallenes eksistens anses for at udgøre en absolut merværdi for regionen.

Deres flersprogethed og interkulturelle kompetence har mindretallene også allerede kunne bringe i spil inden for lokale anliggender af offentlig interesse. Således deltog det tyske mindretal eksempelvis ved den seneste kommunalreform i Danmark som en slags rådgivende instans, idet det tilskrives æren for ved sit bidrag markant at have forbedret mulighederne for politisk inddragelse af civilsamfundet til gavn for alle danskere. I andre sammenhænge engagerer man sig som brobygger mellem Schleswig-Holstein og Danmark eller mellem alloktone mindretal og flertalsbefolkning. Således forholder det sig f.eks. i de tyske skoler i Sønderjylland således, at andelen af elever med anden etnisk herkomst er procentuelt højere end i de offentlige skoler. En lignende tendens kan også noteres på de danske skoler i Sydslesvig, efter at de er blevet åbnet.

Mangfoldigheden i grænseområdet afspejler sig også i antallet af mindretals- og uddannelsesinstitutioner. Da dette projekts partnere er overbevist om, at Europas mindretal kan levere den mørtel, der kan udgøre et afgørende bidrag til at sikre en fredelig og fremtidssikret integration i det europæiske hus, er der og vil der også fremover i projektforløbet ske en intensivering af allerede bestående kontakter og tages hul på en indledende dialog med henblik på at gøre mindretalskompetencerne mere synlige og brugbare mellem og med følgende institutioner:

- ^ Federal Union of European Nationalities
- ^ European Centre for Minority Issues
- ^ Dialogforum Norden
- ^ Sydslesvigs Forening
- ^ Bund Deutscher Nordschleswiger
- ^ Friisk Foriining
- ^ Sinti und Roma – Landesverband Schleswig-Holstein
- ^ Institut für Minderheitenpädagogik
- ^ Institut für Grenzforschung

- ^ Zentrum für Niederdeutsch
- ^ Jaruplund Højskole
- ^ Højskole Østersøen
- ^ Europa-Universität Flensburg
- ^ Syddansk Universitet
- ^ Skoleforening for Sydslesvig
- ^ Mindretalsombudsmanden i delstaten Schleswig-Holstein
- ^ Folketingets Sydslesvigudvalg

Ligeledes tages der i projektet tilløb til at oprette en regional tænketank med deltagelse af ovennævnte organisationer, hvor der frem for alt skal være fokus på at udfolde de lokale mindretalskompetencer inden for rammerne af nogle regionale udviklingsstrategier, men især på at gøre disse kompetencer synlige og brugbare for resten af Europa.

3. Det europæiske mindretalsspørgsmål

Efter at det forudgående afsnit har tematiseret mindretalsaspektet i det dansk-tyske grænseområde, følger der i rubriceringsøjemed en skitseagtig oversigt over mindretalsspørgsmål mellem Uralbjergene og Atlanterhavet. Først vil der blive præsenteret en række tal og fakta, hvorefter de juridiske rammevilkår belyses nærmere.

3.1 Tal og fakta

I mindretalskredse taler man i relation til Europa ofte om, at mindretallenes eksistens og mangfoldighed er en af kontinentets bedst bevarede hemmeligheder. Aktuelle skøn går ud fra, at vi i Europa kan tælle op til ca. 400 nationale mindretal med 100 millioner medlemmer. Dette betyder, at ca. hver syvende til ottende borger i Europa anser sig selv som tilhørende et autoktont mindretal, og at der findes nationale mindretal i næsten alle 47 europæiske stater. Den største af disse grupper udgøres af sintier og romaer med ca. 12 millioner medlemmer. På anden- og tredjepladsen finder man minoriteter henholdsvis af etnisk russisk herkomst eller med russisk pas og mindretal af tysk afstamning.

Betrakter man det i denne forbindelse meget vigtige aspekt mindretals- og regionale sprog, understreger dette også, hvor kulturelt mangfoldigt Europa er: Man kan gå ud fra, at der findes omkring 100 mindretalssprog, hvoraf der alene i EU i tillæg til de officielle sprog tales ca. 60 af knap 40 millioner mennesker. Alene i Frankrig findes der syv regionalsprog, mens der i Ungarn, et land med ca. 10 millioner indbyggere, er 13 hjemmehørende nationale mindretal. En detaljeret oversigt over Europas mindretal og sprog findes som appendiks til dette dokument.

3.2 Lovbestemte rammevilkår

De europæiske mindretals levevilkår er lige så forskellige som mindretallene selv. De har dog det til fælles, at et givet mindretals situation afhænger mere eller mindre stærkt af de lovbestemte rammevilkår. Der findes ganske vist både et EU-charter om grundlæggende rettigheder samt en europæisk pagt om regionale og mindretalssprog, men disse er ikke helt fyldestgørende.

I denne forbindelse skal nævnes Københavnerkriterierne, der blev formuleret i 1993. Heri blev det fastlagt, hvilke kriterier der skulle være opfyldt for at kvalificere et land til EU-medlemskab. Disse er via Amsterdamtraktaten i 1999 blevet optaget i EU-traktaten som forfatningsprincip. Via Det Europæiske Råd i Nice (2000) samt Lissabon-traktaten (2009) blev disse kriterier optaget i det europæiske charter om grundlæggende rettigheder. I artikel 2 i EU-traktaten hedder det:

”Unionen bygger på værdierne respekt for den menneskelige værdighed, frihed, demokrati, ligestilling, retsstaten og respekt for menneskerettighederne, herunder rettigheder for personer, der tilhører mindretal. Dette er medlems-

staterne fælles værdigrundlag i et samfund præget af pluralisme, ikke-forskelsbehandling, tolerance, retfærdighed, solidaritet og ligestilling mellem kvinder og mænd.“

Da hhv. EU og dets forgængere dog allerede har fandtes før hhv. 1993 eller 2009, er det ikke altid en given ting, at EU-traktaten og charteret om grundlæggende rettigheder gælder på det nationalstatslige plan. Det kan således forekomme, at mindretal i visse EU-lande ofte kun kan påberåbe sig deres nationalstatslige lovgivning, og at EU-retten ikke gælder til trods for et mangeårigt EU-medlemskab. I samme ombæring må EU og dets organer finde sig i at blive kritiseret for sin ofte inkonsekvente omgang med mindretallene af repræsentanter for disse.

4. Tilbud fra Mindretallenes Hus

I de forudgående afsnit blev der redegjort for de lokale og europæiske rammevilkår, som er uundværlige for at kunne sætte det visionære ærind, der ligger bag etableringen af et mindretalscenter i Flensburg, i relief. I følgende afsnit præsenteres FUEN's virke og således de mindretalsrelevante aspekter ved centret.

4.1 Federal Union of European Nationalities

Hovedkontoret for denne paraplyorganisation for Europas autoktone mindretal, der blev grundlagt i Paris i 1949, har ligget i Flensburg siden 1992. FUEN ser sig selv som et solidaritetsfællesskab og en repræsentant for de europæiske mindretal. Selvom man bestræber sig på at forbedre levevilkå-

rene for alle mindretal i Europa, sætter man fokus på varetagelsen af medlems-interesser og politisk beskyttelse af alle europæiske mindretal på national og europæisk plan. Derudover bestræber man sig på at beskytte og støtte mindretals- og regionale sprog, der udgør et uundværligt grundlag for, at mindretallene og Europas kulturelle mangfoldighed kan overleve.

De konkrete periodisk tilbagevendende arbejdsprocesser i FUEN-regi går ud på at arrangere en årlig kongres, der afholdes på skift hos forskellige mindretal, organisering af dets tyske, slaviske og tyrkiske arbejdsgrupper eller arrangering af et europamesterskab for mindretal (2016 i Sydtyrol). FUEN arbejder desuden med jævne mellemrum på forskellige projekter til fremme af mindretallene og den kulturelle mangfoldighed (f.eks. Language Diversity og Solidaritet med romaerne).

4.2 Information og dokumentation

Kernefunktionen i Minoriteternes Hus består i at tjene som et center for information og dokumentation om og for Europas mindretal. I den forbindelse er der planer om i tillæg til FUEN's allerede eksisterende opgaveområde at afsætte mindst 120 m² til at etablere en kombination af bibliotek og museum/udstillingslokaler. Dette ville ikke kun være det første af sin art, men efter projektpartnerne opfattelse være af interesse både for fler- og mindretals-befolkninger. Derudover ville denne afdeling udgøre endnu en attraktion for turister i en region, der i forvejen er karakteriseret af mangfoldighed, og udfolde det aspekt, som brugen af huset som forsamlingsbygning indebærer. Dem der vil informere sig om det europæiske mindretalsemne på et overordnet niveau bliver hjulpet af medarbejderne i husets informationsafdeling.

4.3 Konferencefaciliteter

Som yderligere offentligt tilbud til regionen vil Mindretallenes Hus kunne byde på konferencemuligheder. Netop på dette område mangler der alternativer i Flensburg og omegn. Ganske vist kan virksomheder og institutioner ved arrangementer op til en vis størrelse bruge fest- og mødelokaler på hotellerne, men det tekniske udstyr her er ikke optimalt, ligesom der ofte skal investeres yderligere organisatoriske og økonomiske ressourcer her.

Men fra en vis størrelse af – hvilket talrige (grænseoverskridende) arrangementer og konferencer (bl.a. inden for rammerne af Interreg 4A-projektet ”Vækstcenter – succes for den dansk-tyske region) har vist inden for de seneste år – har Grænselandets Hovedstad ikke længere nogen passende løsninger at byde på. Således finder grænseoverskridende arrangementer i stor skala (fra ca. 100 deltagere og op) rutinemæssigt sted i Alsion i Sønderborg, Ecco-Center i Tønder og NordseeCongressCentrum i Husum.

På dette punkt udfylder Mindretallenes Hus med den projekterede konference- og arrangementssal til op til 160 personer en niche og skaber yderligere merværdi for regionen. Ud over denne sal vil yderligere to lokaler til mindre arrangementer (f.eks. kurser og workshopper) med plads til op til 30 personer i hver komplettere det offentlige tilbud.

4.4 Konfliktprævention og -løsning

Projektpartnerne er ud fra deres erfaringer overbevist om, at de europæiske mindretal kan figurere som den sammenbindingskraft, der i et kriseramte Europa kan yde et afgørende bidrag til at holde fred mellem folkeslagene og integrere disse. Et fingerpeg i samme retning kom også fra den tyske udenrigsminister Frank-Walter Steinmeier, da han i anledning af 60-års-jubilæet for Bonn-København-erklæringerne med henblik på en afdeling for konfliktprævention og -løsning, der skal etableres i hans ministerium, kom med følgende opfordring til de tilstedeværende mindretalsrepræsentanter:

”Vi har brug for jeres ekspertise“

Dette udsagn er bemærkelsesværdigt og beror sikkert for en stor dels vedkommende på de globale konflikter samt Tysklands centrale rolle i Europa. FUEN og dets medlemmer har nemlig i årevis beklaget sig over, at der er en tendens til at ignorere denne rolle for mindretallene i hele Europa og først adressere dem, når det allerede er gået skævt. Som det mest aktuelle eksempel kan man sikkert nævne konflikten i det østlige Ukraine.

Inden for rammerne af sin opgave med at varetage egne interesser har FUEN siden sin oprettelse med jævne mellemrum været beskæftiget med at nedtrappe konflikter, der er ved at udvikle sig eller allerede kører for fuldt blus. Dette ville ganske vist kunne forhindres permanent ved en mere seriøs og generelt tidssvarende håndtering af emnet mindretal på EU-plan og frem for alt på nationalstatsligt plan: Dett kan dog ikke forventes inden for en umiddelbar fremtid.

Der findes således talrige eksempler, hvor FUEN-repræsentanter enten er blevet inddraget i eksisterende konflikter på lokalt plan, eller hvor man har gjort brug af de kompetencer og den mangfoldighed, som et grænseområde har at byde på, idet man har indbudt repræsentanter for konfliktens parter til at komme ud i grænseområdet, hvor disse kan møde hinanden og udveksle synspunkter i øjenhøjde.

Uden at der nogensinde er blevet satset på målrettet markedsføring af grænseområdet i relation til sproglig mangfoldighed og mindretal, er dette forhold imidlertid allerede blevet kendt uden for dets grænser. Således kan FUEN med jævne mellemrum byde medlemmer af mindretal, deres repræsentanter samt politikere velkommen i Flensburg ud fra mange forskellige motiver. For at illustrere behovet for de lokalt forankrede kompetencer følger der her et indblik i tre former for arbejds møder, der her for nylig har fundet sted i kontoret i Mindretallenes Hus.

31.10.2014: Besøg af en delegation af undervisere fra Det Internationale Forbund for Tysk kultur fra Rusland

Formålet med denne rejse af flere dages varighed, der var arrangeret af Goethe-Instituttet, var at give en gruppe på 15 mand et indblik i mindretallenes liv og grænseområdets mangfoldighed ved at lade dem aflægge besøg på forskellige uddannelsesinstitutioner. Derudover bød opholdet på ny inspiration til deres arbejde for at bevare det tyske sprog i Rusland og gav senere anledning til, at enkelte deltagere i rejsen i foråret 2015 gennemførte praktikophold af flere ugers varighed hos nogle af de uddannelsesinstitutioner, de tidligere havde besøgt.

06.11.2014: Besøg af Ukraines ombudsmand for mindretalsspørgsmål, Gennadiy Druzenko

Baggrunden for dette besøg var hr. Druzenkos eget erklærede ønske herom, idet udenrigsministeriet var ham behjælpeligt med at arrangere rejsen. I en dialog med regionale mindretalsrepræsentanter af godt to timers varighed gav hr. Druzenko til at begynde med et indblik i konflikten i det østlige Ukraine og senere udtryk for den nuværende regerings hensigt om fremover at integrere de mange mindretal bedre i den politiske beslutningsproces til gavn for Ukraine og tage deres forslag og indvendinger op i andre sager af civilsamfundskarakter. FUEN's tilbud om at arrangere et topmøde for mindretal i Ukraine blev meget positivt modtaget af hr. Druzenko, der dog ikke kunne give noget tilsagn. Derimod noterede han tidspunktet for den årlige FUEN-kongres (maj 2015 i Komotini, Grækenland) i sin kalender, og i mellemtiden har han tilmeldt sig denne.

09.12.2015: Møde med Jan Bosman fra Afrikanerbond i Sydafrika

Ja, også Sydafrika er en stat, der rummer mange folkeslag, og har på verdensplan tredje flest officielle sprog efter Indien og Bolivia. På denne baggrund rejste hr. Bosman som forretningsfører for Afrikanerbond af egen drift til det dansk-tyske grænseområde for her ude på lokalt plan at informere sig om, hvordan man håndterer en situation med flere forskellige sprog og kulturer. Det, som ligger både Afrikanerbond og andre befolkningsgrupper i Sydafrika på hjerte, er at bevare deres sprog. Der er ganske vist 13 officielle sprog, men man har i lang tid haft en fornemmelse af, at regeringen prøver at give engelsk en status som lingua franca. Inden for rammerne af dette møde gav hr. Bosman udtryk for, at de to dage, han allerede havde tilbragt i grænseområdet, havde været yderst interessante, og takkede FUEN's repræsentanter for et meget inspirerende møde. Som opfølgning på dette møde fik vi en besked fra hr. Bosman om, at man havde etableret et dialogforum for minoriteterne i form af Minorities South Africa.

Mindretals-tankesmedien, som blev gennemført i maj 2015, har medført en udvidelse af mindretals-clusteren til et mangfoldigheds-netværk. I dets første møde blev en viderførende profilering af grænselandet besluttet. På grund af forskellige verdenspolitiske begivenheder udtryktes endvidere et ønske om at bidrage til velkomenskulturen og integrationen af flygtninge i regionen. Krisen i Ukraine men også erfaringer fra tidligere og andre varende konflikter har ført til at deltagerne gerne vil samle grænselandets kompetencer til forebyggelse og løsning af internationale konflikter i projektet Camp Schleswig.

Nationale Projekte des Städtebaus 2015

Flensburg

Flensborghus – Haus der Minderheiten Europas

Die Flensburger Altstadt auf der Stadtansicht von Braun-Hogenberg von 1588

Zur Geschichte der Stadt Flensburg und des Flensborghus

Wie wohl bei keiner andere Stadt im Norden Deutschlands, ist die Geschichte der Stadt Flensburg von Kulturen bestimmt, die heute in die nationalen Kategorien „deutsch“ und „dänisch“ eingeordnet werden. Flensburg war in im Mittelalter und in der Neuzeit eine Handelsstadt an der Kontaktstelle zwischen dem Norden und der Mitte Europas, in der die niederdeutsche und die dänische Sprache gesprochen wurde, in der man sich dem Landesherrn, dem dänischen Königshaus verbunden fühlte, und in der viele kulturelle und wirtschaftliche Einflüsse aus den angrenzenden Regionen wirksam wurden. Die Flensburger handelten mit Norwegen, Schweden und dem gesamten Ostseeraum, gleichermaßen wie mit Westfalen, Niedersachsen, England und den überseeischen dänischen Besitzungen.

Genauso vielfältig wie die Beziehungen war die Baukultur der Stadt. In den gotischen Hallenkirchen und den Bürgerhäusern der Altstadt werden die Einflüsse und Anregungen von außen noch heute deutlich. Das Besondere der Flensburger Altstadt sind die Vielzahl der Kaufmannshöfe, die hier insbesondere ab dem 16. Jahrhundert in ausgeprägten Form entstanden sind und die bis heute die Struktur der Flensburger Altstadt prägen. Im engen Talraum der Förde, zwischen eiszeitlichen Moränenplateaus und dem Flensburg Hafen, entwickelte sich die Altstadt an einem einzigen Straßenzug, heute Holm- Große Straße – Norderstraße benannt. Hier liegen bis heute lange, schmale, Parzellen, auf denen die typischen Flensburger Kaufmannshöfe mit Vorderhäusern, repräsentativen Saalbauten, gestaffelten Seitenflügeln und Speichergebäuden (sogenannte Querspeicher) entstanden.

Im 19. Jahrhundert war die Region zweimal in kriegerische Auseinandersetzungen zwischen Deutschen und Dänen verwickelt. Mit dem Deutsch-Dänischen Krieg von 1864 endete die Zugehörigkeit Flensburgs zum dänischen Staatsverband. Durch die Volksabstimmung von 1920 wurde Flensburg zu einer deutschen Grenzstadt mit einer dänischen Minderheit.

Mit der Zugehörigkeit Flensburgs zu Preußen bzw. zum Deutschen Reich kamen neue baukulturelle Einflüsse in die Stadt. Während bis 1864 in Kopenhagen ausgebildete Architekten bauten, waren es nach 1864 vor allem Einflüsse aus Hannover und Berlin, die das Stadtbild formten.

Flensburg ist heute eine europäische Stadt mit einer deutschen Mehrheitsbevölkerung, einem großen dänischen Minderheit (ca. 20%) und vielen anderen Minderheiten. Das Zusammenleben von Mehrheit und Minderheit war nicht immer konfliktlos. Die Region und die Stadt haben aber aus den Konflikten der Vergangenheit gelernt. Heute profitieren Mehrheit und Minderheiten gegenseitig von den Vorzügen der kulturellen Vielfalt und des freizügigen Miteinanders trotz einer Staatsgrenze unmittelbar vor den Toren der Stadt. Es gibt nicht nur den Vorteil vieler kultureller Einrichtungen auf deutscher und dänischer Seite, es gibt auch eine besondere Kompetenz im Miteinander. Sichtbares Zeichen ist das in Flensburg angesiedelte European Centre for Minority Issues (ECMI).

Blick über die nördliche Altstadt Flensburgs

Die Volksabstimmung von 1920, in der sich in Flensburg die Mehrheit für einen Verbleib beim Deutschen Reich entschied, hat die Stadt Flensburg in vielerlei Hinsicht geformt. Zum einen zerschlugen sich die Hoffnungen der dänisch gesinnten Flensburger auf eine Rückkehr ins dänische Reich. Zum anderen führte sie Strukturen, in denen Mehrheit und Minderheit sich für die Zukunft einrichteten. Im Bauen drückte sich eine Art kultureller Wettstreit zwischen Mehrheit und Minderheit aus.

Die dänische Minderheit erwarb das historische Waisenhaus, das 1725 nach dem Vorbild der Franckeschen Stiftungen in Halle von dem Baumeister Johann Christian Händel errichtet wurde, und baute es zu einem kulturellen Mittelpunkt aus. Besonders symbolträchtig ist, dass das Waisenhaus aus Steinen errichtet wurde, die durch den Abbruch der Duburg gewonnen wurde. Die Duburg war die dänische Festung in der Stadt, die 1410 von Königin Margarethe I errichtet und kurz darauf von den Holsteinern bezwungen wurde. Das Flensborghus und der benachbarte Kaufmannshof Norderstraße 78 sind der Ort, auf dem das Projekt Flensborghus – Haus der Minderheiten Europas – realisiert werden soll.

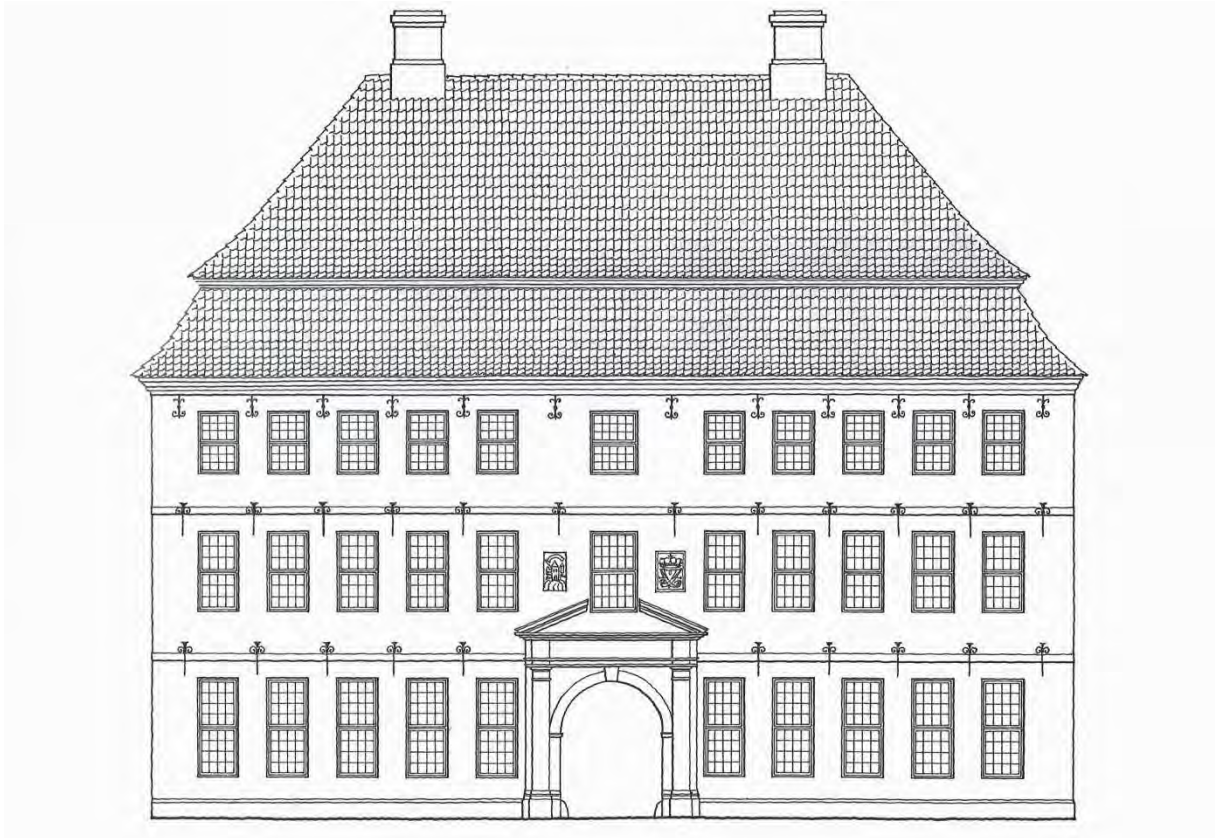
Das Flensborghus in der Flensburger Norderstraße – seit 1920 Zentrum der dänischen Minderheit

Über dem Portal des Flensborghus künden das Stadtwappen und das Stadtwappen und das Spiegelmonogramm des Königs Frederik IV von der bewegten Geschichte des Hauses

Das Flensborghus als Waisenhaus auf einer historischen Darstellung, noch mit dem prägenden Mansarddach

Rekonstruktionszeichnung des Flensborghus mit Mansarddach (Arkitekt MAA Henrik Gram)

Rechts im Bild der historische Querspeicher des 18. Jahrhunderts auf dem Grundstück Norderstraße 78, der das Haus der Minderheiten Europas aufnehmen soll. Die Hoffläche soll das Entree des Gebäudes bilden. Aus diesem Grund ist eine denkmalgerechte Umgestaltung zu einer multifunktionalen Freifläche geplant.

Vorderhaus Norderstraße 78: Das historische Kaufmannshaus liegt in unmittelbarer Nachbarschaft zum Flensborghus. Die Ziegelfassade wurde im 18. Jahrhundert vor dem Haus aus dem 16. Jahrhundert errichtet und später verändert. In diesem Gebäude sollen u.A. Verwaltungsräume für das Haus der Minderheiten Europas Platz finden.

Das Fachwerk an der südlichen Traufseite des Kaufmannshauses Norderstraße 78 ist in der Renaissancezeit entstanden (spätes 16. Jahrhundert).

Blick in den Kaufmannshof Norderstraße 78. Die barocken Querspeicher in der Flensburger Altstadt erzählen vom Rum- und Zuckerimport bzw. der Zeit des Westindienhandels. Dieser Speicher („Packhaus“) soll das Haus der Minderheiten Europas aufnehmen.

Eiko Wenzel, Stadt Flensburg

Projektskizze des Sydlesvigsk Forening (SSF): Flensborghus – Haus der Minderheiten Europas

In Flensburg, der Hauptstadt der deutsch-dänischen Grenzregion und dem Sitz des kulturellen Dachverbandes der dänischen Minderheit, Sydlesvigsk Forening (SSF), und der Föderalistischen Union Europäischer Volksgruppen (FUEV) soll das „Haus der Minderheiten Europas“ entstehen. Hierbei handelt es sich um ein Dokumentations- und Veranstaltungsgebäude, integriert in das Kulturzentrum Flensborghus, dessen Eigentümer SSF ist.

Mit dem Projekt verbindet sich eine konkrete Idee - Gebäude - mit einer Vision - Bündelung und Umsetzung der Herausforderungen und Möglichkeiten der Minderheiten Europas. Das Projekt ist insbesondere inspiriert von der vorbildlichen Entwicklung im deutsch-dänischen Grenzland vor dem Hintergrund des 60. Jahrestages der Bonn-Kopenhagener Erklärungen in diesem Jahr.

Die Herausforderungen und Möglichkeiten der europäischen Minderheiten

Gerade das Jahr 2015 zeigt mit aller Deutlichkeit, dass Lösung von Krieg und Minderheitenkonflikten in Europa (Krim, Ukraine) eine sehr aktuelle Herausforderung ist. In dem Sinne ist Minderheitenpolitik als Friedenspolitik zu verstehen. Hier ist ein Zentrum für Minderheitenfragen sehr relevant.

Wir wollen mit dem Haus der Minderheiten

- die Anlaufstelle für alle Fragen der autochthonen Minderheiten in Europa schaffen.
- die Lücke zwischen Politik, Wissenschaft und Zivilgesellschaft schließen helfen.
- sowohl Kommunikator als auch Ideengeber und Umsetzer sein.
- Konfliktprävention und -lösung (Flensburger Dialoge, Minderheitenbildung) anbieten.
- die Medienarbeit verstärken.
- den Beweis antreten, dass Minderheiten keine Bittsteller sind, sondern „liefern“ und Mehrwert erwirtschaften.
- aufklären, informieren und Wissenslücken schließen.
- jungen Menschen eine Chance geben, ihre Ideen und Visionen umzusetzen und sich zu entwickeln.
- europäische Projekte kreieren und EU-Mittel generieren.
- Brücken bauen zwischen Mehrheiten und (neuen und alten) Minderheiten.
- Konflikte entschärfen und Entstehung von Konflikten verhindern helfen.
- Sprachen schützen, fördern und die natürliche Mehrsprachigkeit der Regional- und Minderheitensprachen in Europa sichtbar machen und ausbauen.
- die Solidarität der Minderheiten nutzen und mit konkreten Projekten dazu beitragen, den Roma in Europa zur gesellschaftlichen Anerkennung zu verhelfen.
- die Potentiale eines Europas der Regionen sichtbar und für die Minderheiten nutzbar machen.
- ein offenes Mitbürgerhaus der Stadt und der Region schaffen.

Die Zielgruppe sind die 100 Millionen Menschen, die sich in Europa zu einer autochthonen Minderheit bekennen bzw. Sprecher einer Regional- oder Minderheitensprache sind.

Die Minderheiten Europas (Das Fundament¹)

In den 47 zu Europa gehörenden Staaten leben rund 340 autochthone Minderheiten mit ungefähr 100 Millionen Angehörigen. Dies entspricht ca. 14 % der Gesamtbevölkerung. Daraus folgt, dass jeder siebte Europäer Angehöriger einer autochthonen Minderheit ist.

Innerhalb der Europäischen Union leben 156 autochthone Minderheiten. Die Gesamtzahl der Einwohner Europas wird mit rund 450 Millionen angegeben - davon sind knapp 37 Millionen Angehörige einer autochthonen Minderheit.

Allein im europäischen Teil Russlands werden 45 Minderheiten / Nationalitäten gezählt, gefolgt von der Ukraine mit 21 und Rumänien mit 19 Minderheiten. Der Anteil der Minderheiten an der Gesamtbevölkerung divergiert zwischen wenigen Prozenten bis zu einem Drittel und mehr. Spitzenreiter dabei sind Lettland, Moldawien, Estland und Serbien und Montenegro.

In den meisten europäischen Staaten leben als Minderheiten die Roma (28), gefolgt von deutschsprachigen Minderheiten (22) und russischen Minderheiten (9 in europäischen und 7 in asiatischen Ländern.)

Die Anzahl der Völker Europas wird mit 87 beziffert, staatstragend davon sind 33.

Insgesamt gibt es in Europa 90 Sprachen, davon werden 37 als Nationalsprachen gesprochen, während 53 Sprachen als „staatenlose Sprachen“ gelten.

Die Föderalistische Union Europäischer Volksgruppen (FUEV) wurde 1949 gegründet. Sie ist mit über 90 Mitgliedsorganisationen in 32 europäischen Ländern, darunter 22 EU-Staaten, der größte Dachverband der autochthonen, nationalen Minderheiten / Volksgruppen in Europa. Damit vertritt die FUEV rund 1/3 der autochthonen Minderheiten und ist somit der repräsentative Interessensvertreter und der europäische zivilgesellschaftliche Akteur dieser Gruppe.

¹ Die Fakten basieren auf der von der EU-Kommission in Auftrag gegeben EUROMOSAIC-Studie sowie auf Daten aus den Handbüchern: Die Volksgruppen in Europa. Ein Handbuch. 2000. und Minderheitenrechte in Europa. Handbuch der europäischen Volksgruppen. 2002. von Christoph Pan und Beate Sibylle Pfeil. Braumüller. Wien.

Vermarktung – Tagungszentrum in Flensburg und im Grenzland

Um das *Haus der Minderheiten* zu einem Erfolg zu machen, ist die Akzeptanz und Verankerung in der Bevölkerung, zur Stadt Flensburg und zum deutsch-dänischen Grenzland besonders wichtig.

Wir schlagen daher die Etablierung eines Tagungszentrums im Rahmen des Kompetenzzentrums vor:

- Das Haus der Minderheiten soll Tagungsräumlichkeiten umfassen und so Möglichkeiten für Konferenzen, Seminare, Symposien etc. bieten.
- Das Haus wird sich damit nicht nur für die Minderheiten Europas öffnen, sondern auch der deutsch-dänischen Region und der Stadt Flensburg als attraktiver Tagungs- und Veranstaltungsort zur Verfügung stehen. Ein multikulturelles Epizentrum.
- Das Tagungszentrum wird darüber hinaus eng mit der FUEV und den im Dialogforum Norden vereinten Minderheiten des deutsch-dänischen Grenzlandes zusammenarbeiten. Es bieten sich hier vielfältige Möglichkeiten, attraktive Veranstaltungen in dem Tagungszentrum anzubieten, sowohl lokaler, regionaler als auch europäischer Art. Weiterhin wird angestrebt, die Zusammenarbeit mit dem wissenschaftlichen Institut European Center for Minority Issues (ECMI) und der Europa-Universität Flensburg weiterzuentwickeln.

Das deutsch-dänische Grenzland

Das Haus der Minderheiten soll für alle Minderheiten Europas arbeiten und dabei vor allem die 90 Mitglieder der FUEV im Blick haben. Es stellt sich die berechtigte Frage, ob Flensburg im deutsch-dänischen Grenzland der richtige Standort für ein Kompetenzzentrum ist oder ob nicht eine andere Region bzw. die „europäische Hauptstadt Brüssel“ eine bessere Wahl wäre. Wir sind der Auffassung, dass Flensburg als Standort und „Hauptstadt der Minderheiten“ eine gute, kluge und einleuchtende Wahl ist.

Die Grundvoraussetzungen

Die Idee zur Etablierung eines Minderheitenzentrums ist im deutsch-dänischen Grenzland entstanden und eng mit dem Gebäude, dem Speicher und dem Kaufmannshaus an der Norderstraße am Flensborghus verbunden. Die dänische Minderheit und SSF hatten die Idee, während die FUEV den Prozess maßgeblich begleitet hat. Das Gebäude - der imposante Speicher mitten in der Förde-Stadt an der deutsch-dänischen Grenze und der altherwürdige Kaufmannsladen - bieten sich geradezu an und würde einen angemessenen Rahmen für die Minderheiten in Europa schaffen.

Die dänische Politik und vor allem der Folketing-Ausschuss Sydslesvigudvalget haben durch die finanzielle und ideelle Unterstützung dazu ermuntert, das ambitionierte Vorhaben zu beginnen.

Das Haus der Minderheiten wird sich - das ist bereits in der inhaltlichen Beschreibung deutlich geworden - nicht auf das deutsch-dänische Grenzland beschränken, sondern gezielt mit anderen Minderheitenregionen und Institutionen kooperieren. Das deutsch-dänische Minderheitenprojekt ist ein internationales Friedensprojekt. Dies wurde gerade in diesem Jahr in Verbindung mit der Feier des 60-jährigen Jubiläums der Bonn-Kopenhagener Erklärungen in Berlin am 26. März deutlich. Diese Einschätzung wurde von sowohl dem deutschen als auch dem dänischen Außenminister bei den Feierlichkeiten der Erklärungen explizit hervorgehoben. In diesem Sinne ist es - sowohl ideell als auch finanziell - ein gemeinsames deutsch-dänisches Projekt.

FUEV-Geschichte / Grenzlandgeschichte

Die FUEV-Geschichte ist eng mit dem deutsch-dänischen Grenzland verbunden. Sowohl die Friesen als auch die deutsche und dänische Minderheit waren Gründungsmitglieder. Später kamen die Sinti dazu. Seit 1992 liegt das Generalsekretariat der FUEV in Flensburg.

Der historische Ausgleich zwischen den Nationalitäten und Minderheiten / Mehrheiten im deutsch-dänischen Grenzland ist exemplarisch. Das sprichwörtlich gewordene „vom Gegeneinander zum Nebeneinander über das Miteinander zum Füreinander“ ist eine wichtige Inspirationsquelle.

Die FUEV und das internationale Minderheitenengagement genießen bei den Minderheiten in der Grenzregion eine hohe Akzeptanz, was sich in der Tatsache spiegelt, dass der Präsident und Vizepräsident ehemalige Vorsitzende der deutschen und dänischen Minderheit sind.

Das regionale Potential

Wichtig für den Erfolg ist die Verankerung in der Region und in der Stadt Flensburg. Das deutsch-dänische Grenzland ist sich der Bedeutung des Minderheitenmodells bewusst und möchte dies im Sinne einer regionalen Vermarktung und eines nachhaltigen Standortmarketings stärken - auf diese Unterstützung baut das Kompetenzzentrum.

Die vom Landtag in Kiel in Auftrag gegebene Kompetenzanalyse: „Minderheiten als Standortfaktoren der deutsch-dänischen Grenzregion“ war eine wichtige Inspirationsquelle und Handlungsempfehlung, weist sie doch explizit darauf hin, die regionalen Minderheitenkompetenzen gezielt für ein europäisches Engagement zu nutzen. Und genau das will das Haus der Minderheiten in Flensburg umsetzen.

Sydslesvigsk Forening

Dansk Generalsekretariat

Generalsekretär Jens A. Christiansen

Norderstraße 76

24939 Flensburg

Tel.: 0461 14408-110

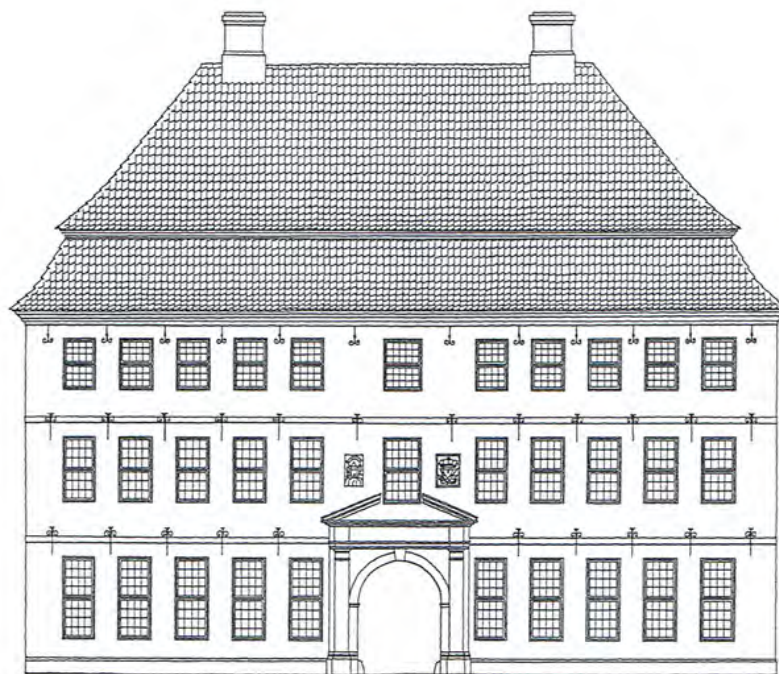
E-Mail: jac@syfo.de

Nationale Projekte des Städtebaus 2015

Flensborghus - Haus der Minderheiten Europas

Flensborghus: Fra vajsenshus til administrationsbygning

Henrik Gram

Flensborghus, der oprindeligt var Flensborgs vajsenshus og nu er det administrative centrum for det danske mindretal i Slesvig-Holsten, kan i år fejre 275 års jubilæum. Forud er gået et år med hektisk byggeaktivitet, hvor bygningens indre er blevet gennemgribende restaureret, under ledelse af arkitekt Karsten Rønnøw i samarbejde med tegnestuerne Wortmann og Heinrich.¹

Flensborghus har i løbet af de forgangne 275 år dannet ramme om vidt forskellige funktioner, og har som følge heraf gennemlevet en yderst omtumlet tilværelse. I forbindelse med restaureringen er oprindelige bygningsdele og spor efter tidligere ombygninger blevet frilagt, og disse har været med til at belyse bygningens omskiftelige historie.

Den store, imponerende bygning blev opført som vajsenshus i tiden lige efter Den store Nordiske Krig, hvor Flensborg ligesom alle andre byer måtte kæmpe med store sociale problemer.

På denne tid begyndte den kirkelige bevægelse, pietismen, at få fodfæste, hvilket bl.a. gav sig udtryk i et socialt engagement hos en del af byens velhavende købmandsstand. Således opstod der blandt en gruppe velstående borgere med tilknytning til de pietistiske kredse i begyndelsen af 1720'erne et ønske om at opføre et vajsenshus til byens fattige og forældreløse børn med forbillede i A. H. Franckes berømte vajsenshus, der var blevet opført i Halle i 1698. Initiativtagere var bl.a. Maria-Christina Lorck, hendes onkel rådsforvalter Jes Lorenzen Lorck, den velhavende købmand Christian Thomsen samt borgmester Hans Clausen.²

I august 1722 henvendte de sig til kongen, Frederik IV, for at bede om tilladelse til at opføre et vajsenshus, og bad samtidig om understøttelse i form af byggematerialer fra slotsruinen på Duborg og en byggegrund på slotsbanken.³

Den 1. juni 1723 gav kongen sin tilladelse til, at der blev hentet sten, træ, jern og jernovne fra Duborg, hvor nedrivningen af bygningerne var blevet påbegyndt fire år tidligere. En byggegrund kunne kongen derimod ikke tilbyde.⁴ I stedet for at bygge på Slotsbanken købte byen i 1723 tre huse i Nørregade. For at skabe plads til det nye vajsenshus blev de tre huse revet ned, men genopførtes øst for vajsenshuset, hvorved Vajsenshusgang opstod som en lille sidegade til Skibbroen.⁵ Byggeriet påbegyndtes i 1723 og blev overladt til Bygmester Johan Christian Händel, der var flyttet til Flensborg to år tidligere. Det vides ikke hvorfra J. C. Händel stammer, men han blev kun i Flensborg i 15 år, idet han flygtede fra byen kort før sin konkurs i 1733.⁶ Af øvrige kendte værker fra hans hånd kan bl.a. nævnes ombygningen af byporten Røde Port,⁷ som han i 1727 renoverede og omformede i tidens stil med to svungne barokgavle, samt opførelsen af Mariekirkens baroktårn.⁸ Dette projekt mødte voldsom modstand bl.a. hos den indflydelsesrige købmand Christian Thomsen og kong Frederik IV, som ovenikøbet forbød byggeriet, men tårnet blev alligevel opført efter kongens død i 1730.⁹

Grundstenen til vajsenshuset blev lagt i april 1724, og efter en byggeperiode på kun lidt over et år kunne bygningen indvies den 28. maj 1725.¹⁰ Med sin arkitektur markerer vajsenshuset et skift i byggestilen i Flensborg. Frem til begyndelsen af 1700-tallet bestod bebyggelsen næsten udelukkende af gavlhuse, og i kontrast hertil opførtes vajsenshuset som et tre etager højt langhus i barokstil med stort mansardtag. Som det fremgår af hosstående illustration havede den imponerende bygning sig over den omkringliggende bebyggelse, og dominerede hele den nordlige bydel.

Bygningens gadefacade er strengt symmetrisk opbygget. Midteraksen markeres af en portåbning indrammet af en pila-

47 Flensborg. Den nordlige del af havnefronten. Midt i billedet ses vajsenuset, hvis markante bygningskrop hæver sig over omkringliggende bebyggelse. Udsnit af akvarel fra omkring 1835, Skibsfartsmuseet i Flensborg. / *Flensburg. Ansicht des nördlichen Hafenbereichs. In der Bildmitte das Waisenhaus mit seinem markanten Baukörper. Ausschnitt aus einem Aquarell um 1835 im Schiffahrtsmuseum Flensburg.*

sterbåret trekantsfronton, og i etagerne derover af en vinduesakse med større bredde end de øvrige. Over porten indrammes det midtplacerede vindue af Frederik IV's våbenskjold og Flensborgs byvåben.

Den aftagende rumhøjde i bygningens tre etager afspejles i facadens småsprossede barokvinduer, hvis højde ligeledes aftager fra etage til etage. Udover portens indramning og de to våbenskjolde smykkes facaden kun af rækker af smedjersankre, der i facaden markerer bjælkelagenes placering.

Vajsenhuset blev opført i tidens stil, men da byggematerialerne blev hentet fra slottet på Duborg, måtte bygmesteren acceptere, at huset blev opført af teglsten i munkestensformat, et materiale som ellers på daværende tidspunkt var håbløst umoderne. Kongens støtte til byggeriet i form af byggematerialer kom således til at præge arkitekturen og afspejles i facaderne. Oprindeligt virkede huset i kraft af sin størrelse og sin udformning som langhus som et fremmedelement blandt byens lave gavlhuse, men vajsenhuset kom i årene derefter til at danne forbillede for flere andre markante bygninger såsom Holm 17 og Holm 19–21.

Også i det indre var huset symmetrisk opbygget. Hver etage var opdelt af en langsgående gang midt ned gennem bygningen, hvorfra der var adgang til rummene på begge sider af gangen. I 3. og 10. fag var der såvel i rummene mod gården som mod gaden et stort ildsted opført overfor hinanden med båguren ud mod midtergangen.

Vajsenhuset var formentlig beskedent indrettet med bræddegulve, kalkede vægge og bjælkelofter med listedækkede loftsbrædder, uden nogen form for udsmykninger.

Efter en festlig indvielse af vajsenhuset flyttede de første børn ind i maj 1725. I starten boede der kun 12 børn i det utroligt store hus, men med årene steg antallet. I årene 1730–31 var der således 29 beboere og i 1768 var antallet af børn steget til 52.¹¹

Driften af vajsenhuset blev hovedsagelig finansieret ved hjælp af bidrag fra private, men også kongefamilien ydede finansiell støtte. Dertil kom indtægterne fra fattigblokkene ved byens porte og den ene af de to klingpunge, der blev båret rundt ved gudstjenesterne i byens tre hovedkirker. Også lejeindtægterne fra de otte lejligheder i de genopførte huse i Vajsenhusgang tilfaldt vajsenhuset ligesom indtægterne fra salget af katekismer og salmebøger.¹² Øst for vajsenhuset blev en stor trækran opført ved havnen ud for Vajsenhusgang til brug i forbindelse med reparationsarbejde på større træskebe,¹³ og de gebyrer der var fastsat for brug af kranen, tilfaldt også vajsenhuset, ligesom de beløb velhavende borgere betalte for at købe sig fri fra besværlige, borgerlige ombud. Indtægtskilderne var således mangeartede, men alligevel var det ofte svært at samle de fornødne midler til driften af huset.¹⁴

Selvom antallet af beboere steg frem mod midten af 1700-tallet indså man snart, at huset var alt for stort til blot at rumme vajsenhusfunktionen. Da man på samme tid arbejdede på at få oprettet en arbejdsanstalt til byens mange fattige, opstod tan-

ken om at kombinere de to funktioner, og i 1760 blev en del af vajsenhuset indrettet til tugthus og arbejdsanstalt.¹⁵ For vajsenhusbørnene var dette sikkert ikke det bedste nabo-skab at blive påtvunget, for selvom de to funktioner var adskilt fra hinanden, måtte børnene herefter dele hus med forbrydere, drukkenbolte, sindsyge og arbejdssky personer.

At forholdene for børnene ikke var optimale under disse forhold siger sig selv, men først i 1813, 88 år efter oprettelsen, blev det besluttet at nedlægge vajsenhusfunktionen.

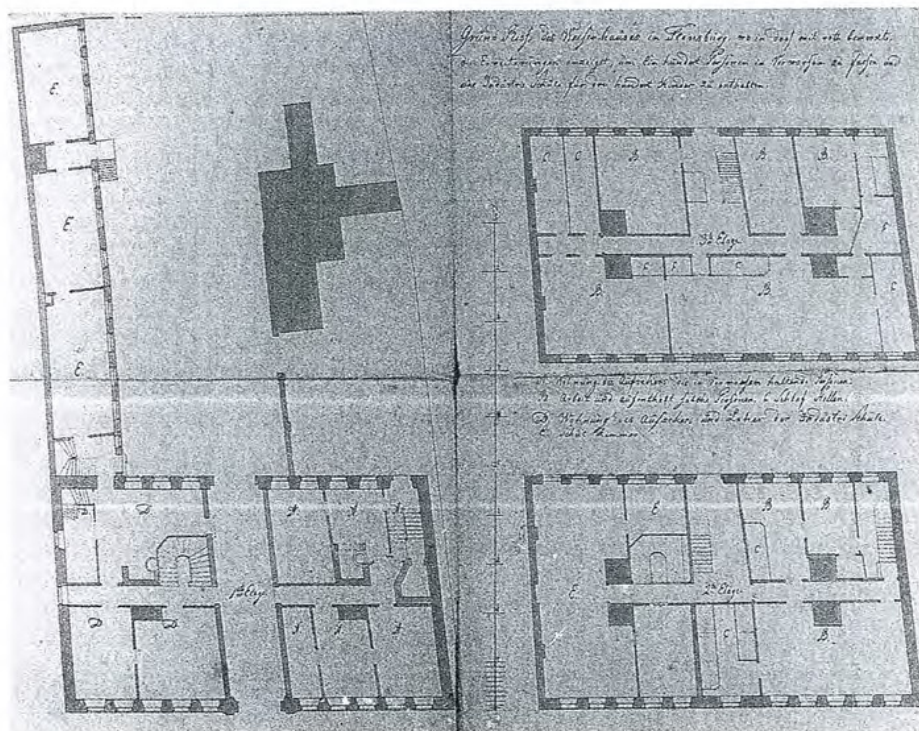
Efter Napoleonskrigene kom der igen en tid med store sociale problemer, og som led i fattigforsorgen blev der i 1820 indrettet en spindeskole og spindeanstalt i bygningen.¹⁶

Tugthuset og arbejdsanstalten lagde imidlertid fortsat beslag på en del af bygningen. Af en plan fra 1820 fremgår det, hvorledes bygningen skulle opdeles:¹⁷ I stueetagen skulle der være to boliger, nord for porten en bolig til lederen af spindeskolen og syd for porten en bolig til lederen af tugthuset og arbejdsanstalten. Spindeskolen skulle have til huse på 1. sal, men kun i den nordlige halvdel, samt i en lang smal sidelænge langs nordsiden af gårdrummet. I disse lokaler skulle 300 børn undervises og arbejde. Tugthuset og arbejdsanstalten skulle ligeledes have til huse på 1. sal, men i den sydlige del, samt på hele 2. sal. Efter planen skulle 100 personer bo og arbejde her. Sovepladserne til disse 100 personer var indrettet i 13 små lokafer, der var adskilt fra de øvrige rum ved hjælp af brædevægge.

I forbindelse med den nyligt gennemførte restaurering blev der frilagt flere små cirkulære åbninger med en diameter på ca. 10 cm i loftsbrædderne over 2. sal, alle forsynet med et smed-jernsgitter. Det vides ikke med sikkerhed hvilken funktion disse åbninger har haft, men ud fra placeringen at dømme kan man formode, at det har været en art ventilationsåbninger i loftet over de små sovelokafer. Gitrene har muligvis skullet forhindre rotter i at komme fra tagrummet ned i soverummene. Ved restaureringen blev der ligeledes på 2. sal frilagt en lofts-bjælke, hvorpå der med kridtstreger var ført regnskab, og der

48 Flensborghus. / Flensborghus.

49 Flensborghus. Plan fra 1820 der viser hvorledes bygningen tænkes indrettet dels til spindeskole og spindeanstalt dels til tugthuset og Arbejdsanstalt. / Flensborghus. Grundrisse von 1820. Geplant war eine Einrichtung sowohl als Spinnsschule als auch als Zuchthaus und Arbeitsanstalt.

50 Vajsenhuset set fra gården, efter det var blevet overtaget af den preussiske militærforvaltning og indrettet til kaserne (Foto 1880/90). / Hofansicht des Waisenhauses nach Übernahme durch die preußische Militärverwaltung und Einrichtung als Kaserne (Foto 1880/90).

var forskellige angivelser af antal dage. Det er nærliggende at formode, at indsatte tugthusfanger her har holdt regnskab med antallet af afsonede dage.

I etageadskillelsen mellem stueetagen og 1. sal blev der fundet adskillige simple revledøre, flere forsynet med en lille rude, som her var genanvendt som underlag i forbindelse med en fornyelse af bræddegulvet. Det er muligvis dørene fra de små lukafer, der er endt her.

I 1822 blev der ud over spindeskolen, tugthuset og arbejdsanstalten tillige indrettet et folkekøkken i huset. Byens fattige kunne her hver dag mellem kl. 11 og 12 få et måltid varm mad. I året 1831 uddelte folkekøkkenet 78 405 portioner mad, og blev med årene et væsentligt led i byens socialforsorg.¹⁸

I årene frem mod 1860 blev de forskellige funktioner nedlagt, og i 1861 stod huset tomt efter gennem 135 år at have været en af de vigtigste sociale institutioner i Flensborg. De forskellige sociale funktioner, som huset indtil da havde dannet ramme om, afspejler skiftende tiders sociale tankegang, og vidner om den sociale forsorgs udvikling i perioden 1725–1860.

Fire år kom bygningen til at stå tom, før den atter blev taget i brug, men nu til et helt andet formål. Efter krigen i 1864 opstod der et behov for plads til militære forlægninger i byen, og i 1865 blev bygningerne bortforpagtet til den preussiske militærforvaltning, der frem til 1891 brugte bygningerne som kaserne.¹⁹

Ved en auktion i 1893 kom huset på private hænder. Det blev umiddelbart derefter indrettet til hotel under navnet Nordischer Hof.²⁰ I forbindelse hermed blev der foretaget en så gennemgribende ombygning, at huset fuldstændig ændrede karakter. Hovedparten af skillevejggene i de to øverste etager blev revet ned, hvorefter der blev etableret nye trappeforbindelser, samt en ny rumopdeling i de øverste etager. Da det oprindelige princip med en lang gang midt ned gennem bygningen også var velegnet til hotelbrug, blev dette ikke ændret, men midtergangen blev gjort bredere.

Husets ydre blev fuldstændig ændret. Mod gaden blev stueetagen fremhævet ved hjælp af en kvaderpuds, og vinduerne

51 Flensborghus efter ombygningen til hotel „Nordischer Hof“ (Foto 1920) / Das Flensborghus nach dem Umbau zum Hotel „Nordischer Hof“ (Foto 1920).

blev erstattet af sprosseløse vinduer opdelt af en T-formet vinduespost.

Mest gennemgribende var dog ændringen af bygningens store mansardtag. Hele den øverste del af tagkonstruktionen blev fjernet, gesimsen mod gaden forhøjet og de røde tagsten erstattet af skifer. Herved ændrede bygningen fuldstændig karakter. Den oprindelige, kraftfulde barokbygning mistede sine arkitektoniske kvaliteter og fremstod efter ombygningen blot som en middelmådig etageejendom fra slutningen af det 19. århundrede.²¹

Efter grænsedragningen i 1920 opstod der blandt den dansk-sindede befolkning behov for et samlingssted, der kunne huse de forskellige aktiviteter. I maj 1921 købte grænseforeningen derfor hotel Nordischer Hof, og bygningens tredje livsafsnit som Flensborghus, centrum for det danske mindretal, tog hermed sin begyndelse.

Kort efter overtagelsen indledtes en større ombygning under ledelse af arkitekt Aage Lønborg-Jensen, København, i samarbejde med den lokale arkitekt Heinrich Petersen.²² Facaderne munkestensmurværk blev atter frilagt og vinduerne blev udskiftet med sprosselvinduer med forbillede i de oprindelige barokvinduer. De nye vinduer blev imidlertid udformet således, at de åbnede indad, i modsætning til de oprindelige vinduer der åbnede udad. Dette medførte ændringer i vinduernes ramme- og karndimensioner i forhold til originalvinduene. Sammenligner man Lønborg-Jensens rekonstruktion af husets facader med hosstående foto fra 1877, hvor kun en del af de oprindelige vinduer er blevet udskiftet med klassicistiske vinduer, må man konstatere, at heller ikke vinduernes opsporing blev korrekt rekonstrueret. Lønborg-Jensen genskabte således ikke bygningens oprindelige facadeudtryk, men med de smårudede vinduer gav han atter bygningen et barokt præg. Som led i ombygningen var det også planen at genopføre det store mansardtag, men fra byens side blev den fornødne tilladelse ikke givet.²³

I årene frem til 1959 havde det danske bibliotek, Flensborghus Bogsamling, til huse i Flensborghus og optog en væsentlig del af bygningerne. Kort efter ombygningen flyttede bl.a. også Dansk Generalsekretariat ind, og Flensborghus blev med årene hjemsted for utallige arrangementer i de danske foreninger.

I det ydre forblev Flensborghus stort set uændret efter Lønborg-Jensens ombygning, men indvendig kom de fleste rum med tiden til at fremstå som moderne kontorlokaler uden relationer til det historiske ydre.

Et mål for den nyligt afsluttede restaurering var bl.a. at genskabe rummenes oprindelige, enkle karakter, og derved skabe en bedre overensstemmelse mellem det indre og bygningens barokke ydre.

Dette har man bl.a. opnået ved at retablere de oprindelige rumhøjder, frilægge eller rekonstruere de gamle bjælkelofter, lægge nye plankegulve og lade de murede vægge stå pudsede og malede.

Et af hovedmålene med den omfattende restaurering var tilige en rekonstruktion af det store mansardtag, men uforudsete udgifter til bekæmpelse af omfattende svampeangreb har desværre betydet, at en rekonstruktion af tagkonstruktionen har måttet udskydes indtil videre.

Det er dog fortsat målet med årene at fuldende bygningens barokke fremtoning ved at genskabe det karakteristiske mansardtag og udskifte vinduerne med en rekonstruktion af de oprindelige barokvinduer, for først da vil Flensborghus atter komme til sin arkitektoniske ret.

52 Stærkt forstørret udsnit af foto af havnefronten optaget fra den østlige side af fjorden. Billedet viser vajsenshusets gårdfacade, hvor en del af de originale barokvinduer stadig er bevaret (Foto 1877). / Ausschnitt eines Fotos der Hafenseite. Hoffassade des Waisenhauses mit teilweise noch originalen Barockfenstern (Foto 1877).

Noter

¹ Kgl. Bygningsinspektør, arkitekt M.A.A. Karsten Rønnow, København. Arkitekt & ingeniørfirmaet Wortmann, Padborg. Architekturbüro N. und K. Heinrich, Flensburg.

² Ludwig Rohling m. fl. Die Kulturdenkmäler der Stadt Flensburg, 1955, s. 296, samt Carsten Müller-Boysen, Flensburger Bilderbogen Nr. 25, Stadtfeld und Armenwesen, Flensburg 1996, s. 11.

³ Lars N. Henningsen, Kronik i Flensburg Avis 5. December 1998.

⁴ Jfr. note 3, samt Vilhelm la Cour, Flensborghus, Grænsevagten 1923–24, s. 603.

⁵ Carsten Müller-Boysen, Flensburger Bilderbogen Nr. 25, Stadtfeld und Armenwesen, Flensburg 1969, s. 11–13.

⁶ Hans-Friedrich Schütt, Vier Flensburger Baumeister und Bildhauer im 18. Jahrhundert, Nordelbingen Band 37, s. 32–36, Heide 1968.

⁷ Nedrevet 1874.

⁸ Nedrevet 1879 og erstattet af det nuværende tårn.

⁹ Jfr. note 6.

¹⁰ Jfr. note 5.

¹¹ Jfr. note 3 og 5.

¹² Jfr. note 5.

¹³ En kopi af denne kran står i dag ved museumshavnen.

¹⁴ Jfr. note 3.

¹⁵ Jfr. note 5.

¹⁶ Jfr. note 5.

¹⁷ Flensburg byarkiv, Archivalien zur Geschichte des Waisenhauses, 801, Einrichtung und Ausbau 1724 bis 1851.

¹⁸ Jfr. note 5.

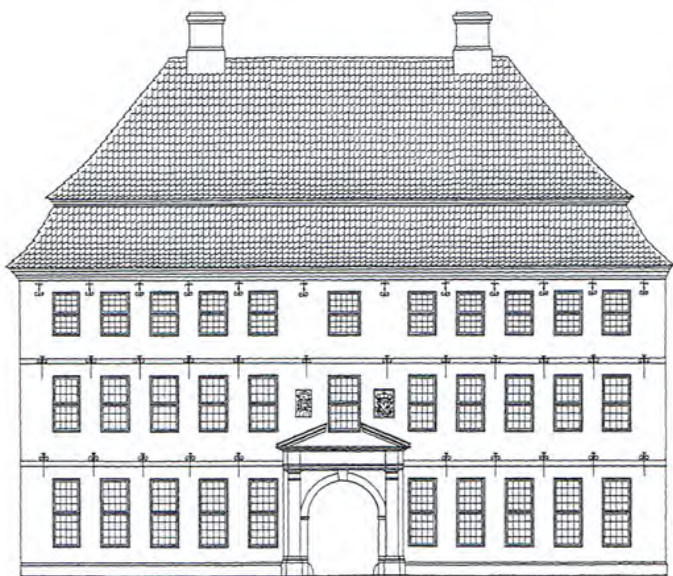
¹⁹ Jfr. note 2.

²⁰ Jfr. note 2.

²¹ Flensburg bys bygningsarkiv, Akte: Norderstraße 76.

²² Jfr. note 4 og 21.

²³ Jfr. note 21.

53 Rekonstruktionstegning af vajsenhusets oprindelige facade mod gaden. / Rekonstruktionszeichnung der ursprünglichen Straßenfassade des Waisenhauses.

Flensborghus: Vom Waisenhaus zum Verwaltungsgebäude (Zusammenfassung)

„Flensborghus“, der Verwaltungssitz der dänischen Volksgruppe in Schleswig-Holstein, feiert in diesem Jahr sein 275-jähriges Jubiläum. Das Gebäude hat in den vergangenen Jahren viele unterschiedliche Funktionen gehabt. Seine Geschichte spiegelt in vielen Punkten die Geschichte Flensburgs, aber insbesondere die der sozialen Fürsorge in dem Zeitraum von 1725 bis 1860 wider.

In den Jahren nach dem großen nordischen Krieg entstand in dem Kreis der Pietisten in Flensburg der Wunsch, ein Waisenhaus in Flensburg zu gründen. 1722 wandten sie sich an König Frederik IV. mit der Bitte, die Errichtung eines Waisenhauses zu genehmigen und zu fördern. Im Juni 1723 erteilte der König seine Zustimmung und stellte gleichzeitig Baumaterialien des im Abriss befindlichen Schlosses Duborg zur Verfügung. Um Platz zu schaffen für das Vorhaben, kaufte die Stadt drei Häuser in der Norderstraße und ließ diese abreißen. Im April 1724 wurde der Grundstein gelegt. Nach einer Bauzeit von nur 13 Monaten konnte das nach den Plänen des Architekten Johann Christian Haendel errichtete Waisenhaus im Mai 1725 feierlich eingeweiht werden.

Damals bestand die Bebauung in Flensburg überwiegend aus Giebelhäusern. Im Kontrast zu dieser traditionellen Bauweise wurde das Waisenhaus als dreistöckiges Traufhaus mit großem Mansarddach gebaut. Aufgrund der Größe und der abweichenden Bauweise wurde nicht nur die nähere Umgebung sondern das gesamte Stadtbild durch das Waisenhaus geprägt. Dies ist besonders eindrucksvoll auf alten Stadtansichten zu sehen.

Anfangs wohnten nur zwölf Kinder in dem riesigen Gebäude. Die Zahl der Waisenhauskinder wuchs aber im Laufe der Jahre, und 1768 wohnten hier 52 Kinder. Da das Haus offen-

sichtlich für seine eigentliche Aufgabe zu groß war, wurde im Jahre 1760 neben dem Waisenhaus ein städtisches Zucht- und Werkhaus im Gebäude eingerichtet. Hier wurden Verbrecher, Arbeitsscheue und Geistesranke, zwar von den Kindern getrennt, aber im selben Gebäude untergebracht. Für die Waisenhauskinder war dies nicht die denkbar beste Nachbarschaft, aber erst im Jahre 1813 löste man das Waisenhaus auf. Stattdessen wurde 1820 eine Spinn-Schule und -Anstalt in dem Haus eingerichtet. Aus Einrichtungsplänen von 1820 lässt sich die Aufteilung des Hauses nachvollziehen: Im Erdgeschoss lagen zwei Wohnungen für den Leiter des Zuchthauses und den Leiter der Spinn-Anstalt. Im nördlichen Teil des ersten Obergeschosses und einem schmalen Seitenflügel sollten 300 Kinder arbeiten und unterrichtet werden. Im südlichen Teil des ersten Obergeschosses und im zweiten Obergeschoss war das Zucht- und Werkhaus untergebracht, und hier sollten 100 Insassen wohnen und arbeiten. Im Jahre 1822 wurde eine Speise- und Suppen-Anstalt eingerichtet, in der arme Flensburger jeden Mittag eine warme Mahlzeit erhalten konnten. In den Jahren um 1860 sind die verschiedenen Einrichtungen aufgelöst worden. Nach vierjährigem Leerstand wurde das Gebäude 1865 von der preußischen Militärverwaltung gepachtet und bis 1891 als Kaserne genutzt. 1893 wurde das Haus versteigert und anschließend als Hotel eingerichtet. Es fand ein durchgreifender Umbau statt, der das Erscheinungsbild völlig veränderte. Die Erdgeschossfassade erhielt einen Quaderputz, die Fenster wurden durch sprossenlose, dreiflügelige Fenster ersetzt, die obere Hälfte des großen Mansarddaches wurde abgebrochen und die Pfannendeckung durch eine Schieferdeckung ersetzt. Das markante Barockgebäude verlor hierdurch seine architektonische Qualität und erhielt stattdessen das Erscheinungsbild eines durchschnittlichen Mietshauses.

Nach der Grenzziehung von 1920 wurde das Hotel an den dänischen Verein „Grænseforeningen“ verkauft. Es diente u. a. als Sitz des dänischen Generalsekretariats und der dänischen Bibliothek. In den folgenden Jahren wurde das Gebäude erneut umgebaut, diesmal jedoch mit dem Ziel, das ursprüngliche barocke Erscheinungsbild wiederherzustellen. Die Klostersteinfassade wurde freigelegt, die Fenster durch aufgesprosselte Fenster ersetzt, die in Anlehnung an die originalen barocken Fenster ausgebildet waren, und auch das Mansarddach sollte rekonstruiert werden, aber die erforderliche Genehmigung wurde von der Stadt nicht erteilt. Seitdem ist das Äußere unverändert geblieben, aber im Inneren entstanden im Laufe der Zeit moderne Büroräume, deren Charakter im Kontrast zum historischen Äußeren stand. In den Jahren 1998/99 fand deshalb eine durchgreifende Innensanierung statt, bei der u. a. die alten Balkendecken wieder freigelegt und die Räume mit Dielenfußböden versehen wurden. Auch die Wiederherstellung des markanten Mansarddaches war geplant, doch die durch unvorhersehbare, erhebliche Schwammschäden verursachten Mehrkosten haben die Verwirklichung dieser Pläne nicht ermöglicht. Es ist jedoch weiterhin das Ziel, das Gebäude mit der Rekonstruktion des Mansarddaches zu vervollständigen, denn erst hierdurch würde der barocke Charakter des ehemaligen Waisenhauses im Stadtbild wieder voll zur Geltung kommen.

Kontor

Norderstraße 78

D-24939 Flensburg/Flensborg

+49 (0) 461 - 14 40 87 00

info@house-of-minorities.org

www.house-of-minorities.org

Coordinated by

BUND DEUTSCHER
NORDSCHLESWIGER

With support from